

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cemal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Yrd. Doç. Dr. Halis Adnan ARSLANTAŞ

2011 yılına kadar İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler Bölümünde çalışan Halis Adnan ARSLANTAŞ, 2011 yılından beri de Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında çalışmaktadır. Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı başkanı ve İlk Öğretim Bölümü başkan yardımcılığı görevini yürütmektedir. Aynı fakültede lisansta Sosyoloji, Eğitim Sosyolojisi, Sosyal Antropoloji, lisanüstünde de Eğitimin Sosyal ve Kültürel Temelleri, Sosyal Teori ve Eğitim, Yüksek Öğretim Sosyolojisi derslerini vermekte, din, küreselleşme, ulus, ulusçuluk ve milliyetçilik konularına da özel ilgi duymaktadır. Erciye üniversitesinde lisansını, İnönü Üniversitesinde de yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Çağdaş Zamanların Çözömlmelerinde Bir Güç Faktörü Olarak Mâturîdî

Giriş

Bu çalışmada Mâturîdî hakkındaki verili birtakım yargılar desteklenmemiş veya sabitleştirilmiş görüşlere ideolojik renkler katılmamış, hatta bu tutum en baştan reddedilmiştir. Ayrıca Mâturîdî'nin ne kişiliği, ne kitaplarındaki görüşleri, ne Türk fikir hayatındaki yeri ve bu yerin yönetimi, ne yaşadığı dönemin koşulları, ne de eserlerinin edebi değeri üzerinde bu anlamda durulmamıştır. Bu çalışmada örtülü bilgiden hareketle Mâturîdî düşüncesinin günümüz toplumsal yaşantısının temel konu, kavram ve problemlerinden birisi olan güç kavramına dair *kazandırıcılığı* olup olmadığının ortaya konulması ve böylelikle Mâturîdî'ye yönelik düşüncelerin geliştirilmesine küçük te olsa bir katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Ehl-i Sünnet kelâmını sistemleştiren imamlardan biri Ebu Hasan el-Eş'arî ise diğeri de Ebu Mansur el-Mâturîdî'dir. Bu nedenle Mâturîdî, olay, olgu, sebep ve sonuç açısından dünkü kültür dünyamız için

olduğu gibi bu günkü kültür dünyamız için de son derece önemli bir karakteristik özelliğe sahiptir.

Bu özellik sonucu itibariyle günümüzle ilişkilendirilebilecek bir kurgu biçimidir. Bu kurgunun anlaşılabilirliği için de mevcut faktörler arasındaki ilişkiyi incelemek gerekmektedir. Bu sosyal realiteyi ortaya çıkarmanın yollarından birisidir.

Böylelikle toplumun günümüzdeki organizasyon ve kurumsallaşmasının şeması incelenmiş olur. Örneğin Hanefi-Mâturîdîlik ile Şafii-Eş'arîlik arasındaki teolojik tartışmalar, bugünün Müslüman toplumlarının sosyolojik yapısını deşifre edebilme özelliğine sahiptir. İslam tarihinin ilk üç-dört asrı, hatta yaşadığımız şu günler, bu anlamda önemli bir örnektir. Bu örneği çözümlenebilmek için güç kavramının anlamına göz atmak yeterlidir.

Güç kavramının sosyolojideki anlamı Weber'e göre Sosyal ilişkiler içindeki bir aktörün direnmelere rağmen kendi isteklerini (iradesini) uygulayabilecek bir konumda bulunma olasılığıdır. Bu olasılığın dayandığı temeller önemli değildir. Gibbs'e göre kavramsal bir batakıtır (Gibbs 1990: 10). Siyaset biliminde Kindermann'a göre de ilkesel olarak genellikle kaçınılmaz ve çeşitli formlarda vuku bulan bir hayatta kalma ve savunma veya saldırı yönelimli bir kendi kendini gerçekleştirme aracıdır (Gottfried-Karl Kindermann 1991: 19, Akt. Çaman 2006: 46-48).

Çıkar kavramını güç kavramından ayrı olarak ele almak mümkün değildir. Güç de çıkarlar bağlamında uluslararası aksiyon sistemlerinin davranışlarında önemli role sahiptir. Çıkarların oluşmasında reel ya da potansiyel güç durumu ile aksiyon sistemleri arasındaki güç ilişkisi belirleyicidir. Güç kavramı politik, ekonomik, askeri ve ideolojik bağlamlarda ele alınabilir ve aslında tüm bu bağlamlarda ortaya çıkan ve şekillenen bir toplamdır (Çaman 2006: 46-48)

Çağımızın acımasız rekabet koşulları altında kalıcı güçler elde etmemiz her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır. Birçok yeni düşünce gücünün doğduğu ve onların iddialı ürünlerinin hızla boy gösterdiği günümüz dünyasında bir rekabet avantajı oluşturabilmek, hem birey hem de kurumsal yapıya has bilgi dizisine sahip olabilmek uzak geleceği görebilmemiz adına ayrı bir anlama sahiptir. Bu bağlamda kültürel değerlerimizin farkına varabilmek ve bunları zamanın anlayış, algılayış ve olanaklarıyla sentezleyerek yeniden yansıtabilmek, taklidi ve transferi son derece güç olan rekabet üstünlüklerinin kurulabilmesi için

kaçınılmazdır. Bunun için de bir güç faktörü olarak yorumlayabileceğimiz Mâturîdî'nin örtülü bilgisinden faydalanmak gerekmektedir. Dolayısıyla kültürel bir miras olarak örneklerine İslam âleminin her bir köşesinde sıkça rastladığımız Mâturîdî gibi örtülü bilgiye sahip kaynakları hem sosyolojik hem de stratejik bir bakış açısıyla bir daha incelemek artık bir zorunluluktur.

Bilginin Güç'e Dönüşümü: Metodoloji

Günümüz dünyasında din içerikli konular olarak ele alınırken sadece teolojik değil, aynı zamanda sosyolojik olarak ta ele alınmalı, bunun tersini yapmak "anlam"ın önündeki en büyük engel olarak görülmelidir. Çünkü bilimsel olaylar incelenirken yaygın olarak birisi görünen diğeri de görünenlerin arkasında olan şekilde iki ayrı hareket noktası seçilmektedir. Birincisinde "görünen" alan hareket noktasıdır. Bu pozitivist bir tavidir. Zira pozitivism ancak görünenlerin arkasındaki düzenli ilişkileri gözlemleyebileceğimizi, görünenlerin arkasında bir başka gerçeklik varsa bile gözlemleyemediğimiz sürece o gerçekliği bilimsel incelemenin dışında bırakmamız gerektiğini ileri sürer.

İkinci hareket noktası pozitivismın tam tersidir. Bu sefer görüntülerin görüntülerinin altında yatan bir takım yapı ve mekanizmaların bir tezahürü olarak meydana geldiği ileri sürülür. Bu yaklaşıma göre görüntüler her zaman doğruyu ifade edemeyebilir. Bu nedenle araştırılması gereken şey işte bu alta yatan gerçekliktir. Bu da realist bir tavidir (Çelebi 2001: 45). Bu iki yaklaşım farklılığı arasında Mâturîdî'nin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü o dini ve ona bağlı günlük bilginin sosyal yapılanması konularında araştırmalar yaparken hem akılcı geleneği oluşturan dirayet tefsir geleneği içinde yer almış (Özdeş 2003: 244-246) hem de İslam düşüncesinde anlam bilim ve yorum bilme kapı aralamıştır (Kutlu 2003: 9). Örneğin Mâturîdî'ye göre işitilen her ayetin zahirine göre itikat olunmaz, onun hikmet yönüne de bakılmalıdır (Koçoğlu 2005: 11-13). Görüldüğü gibi Mâturîdî, İslam inancının bir kısmını akıl yoluyla ortaya konan kat'i delillerle ele almış ve diğeri bir kısmını "haber"le elde edilen delillerle ilişkilendirmiştir. Yani bir realite ve bir görüntü ayrımı yaparak ancak pozitivist olmadan realiteyi görüntüden ayırmıştır. Bu özellik Mevlana için de geçerlidir (Çelebi 2001: 45 vd.). Kısaca "görüntü ve realiteye birbirini nakzedici değil, birbirini açıklayıcı roller vermiş ve böylelikle aklın egemen (İzmirli 1339/1341: 17-22) ve tarafsız bir hâkim olabilmesini sağlayan uzlaştırıcı idari kurallar"

oluşturmuştur. Bunu biraz daha derinlemesine bir analizle şöyle açıklayabiliriz. Mâturîdî dönemine göre kendisini orijinalleştiren bir sistematik metot kullanmıştır (Özdeş 2003: 244). *Te'vilat'ül-kur'an* isimli eserinin başında tefsir ve te'vil arasında bir ayrım yapmış ve bu iki kavrama kendisinden önce yüklenmeyen anlamalar yüklemiştir. Örneğin tefsir'i Allah'ın maksadının ne olduğu konusunda kesin bir fikir beyan etmek, te'vil'i ise kesin hüküm vermeksizin muhtemel olanlardan sadece birisini tercih etmek olarak tanımlamıştır (Kutlu 2003: 24-25). Bu Mâturîdî'nin görüntü ve realiteye bir birlerini nakzedici değil bir birlerini açıklayıcı bir rol verisi olarak yorumlanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken şey Mâturîdî'nin bilgi kaynakları arasında ilham, kalbe doğma (keşf) ve sezgiyi mutlak bilgi olarak görmemesi ve bunları bilgi kaynağı olarak kabul edenleri şiddetle eleştirdiğinin bilinmesidir (el-Mâturîdî 2003: 11).

Aklı, bilgiye ulaşmada araç olarak gören Mâturîdî'ye göre bilgiye ulaşmanın çeşitli yolları vardır. Bunlar: haber (nakil), duyuların bilgisi ve akıl yürütmedir. Akıl bilgiye ulaşmada çok önemli olmasına rağmen, gücü mutlak ve sınırsız değildir. Çünkü akıl ilk etapta duyu organlarının vereceği bilgilere muhtaçtır. Tefekkürü sınırlayan kötü düşünceler insanların duyu organlarını ve akıllarını sağlıklı kullanmalarını engeller. Bu anlamda Mâturîdî insanın inanç ve duyu dünyasını ifade eden "kalb" kavramıyla akıl arasında da bir ilişki kurmuştur. Ona göre, kalp kötü düşüncelerden temizlenmiş akıldan kinayedir (Özdeş 2003: 246). Gerekli şartları taşıdıkları sürece, bu üç yoldan birisiyle veya üçüyle birlikte elde edilen bilgi, kesin bilgi olup inkârı imkânsızdır. Bu bilgi araçlarının, her birinin kendine ait ayrı bir nesne grubu vardır. Bununla birlikte, bazen aynı nesne grubu, iki farklı bilgi kaynağının konusu da olabilir. Örneğin "ıyan ve havas" kavramları "duyu"lara karşılık olarak kullanılmışsa da "ıyan", "havas"tan daha geniş bir içeriğe sahiptir. Havas sadece beş duyuya karşılık kullanılırken, "ıyan" hem insanlardaki beş duyu, iç duyu ve iç gözlemi hem de hayvanların duyu ve içgüdülerini ifade eden kavram olarak anlamlandırmıştır.

Mâturîdî bilgi kuramını *Kur'an*'daki "siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi" ayetinden sentezlemiştir. *Kitabu't-tevhid*'deki açıklamalarından nesnelere bilgisini elde etmeye yarayan görmeyi duyulara, işitmeyi habere, kalbi akla, haberle ilgili bilginin doğruluğunu da işitme duyusuyla

ilişkilendirmiştir (Kutlu 2003: 30-31). Mâturîdî'nin bu yaklaşımı ona hem görüneni, hem de anlam ve yorum bilimi birlikte kullandığı için bir rehber ve düşünce haritası olma özelliği yüklediği gibi onun örtülü bilgi sahibi olmasını da sağlamıştır.

Postmodern Zamanların İdeolojik Çözüm Arayışında Mâturîdîlik

Doksanlı yılların sonlarından itibaren Türk düşünce hayatında Mâturîdî ve Mâturîdîlik toplumsal ve siyasal görüşlerin kurucu unsuru olarak yeniden kurgulanmaya çalışılmıştır. Çünkü kimilerine göre Şâfi-Eş'arî ekolün baskınlığı içselleştirilen bir 'kültür koduna' dönüşmüş ve bu dönüşüm bu günkü toplumumuzun sosyolojik açmazlarının temelini oluşturmuştur. Bu sosyolojik açmazlardan kurtulmanın yolu Sünni İslam düşüncesinde son bin yıldır hâkim olan Eş'arî'nin yerine önümüzdeki bin yılda Mâturîdî'yi koymaktan geçmektedir. Hatta bu bir hayat mehat meselesidir. Toplumsal-siyasal görüşlerin teolojik yeniden inşasının zemini Mâturîdî'ye göre inşa edilmelidir. Çünkü Mâturîdî, toplumun din konusunda bireye baskı yapmasını kabul etmez. Bu nedenle onun teolojisi tümüyle demokratik ve laik bir topluma uyar.

Mâturîdî'nin din siyaset ayrımı konusundaki görüşünü Nesefî, *Tabşiratu'l-Edille* adlı eserinde 'İmamlar Kureyşten'dir' rivayeti çerçevesinde vermektedir. Nesefî bu konuyu Maturîdî'nin Makalat adlı eserinden aktarmaktadır. Alıntıya göre Maturîdî'nin konuyla ilgili görüşleri şöyledir: imamet melikliğe ait siyasi bir iştir. Siyaset meliklerin elindedir. Din ise nebilerin elindedir. Kur'an'da da nübüvvet ve melikliğin tek bir kişide toplanmadığı ifade edilmiştir. (Aktan 2004: Akt. İşcan: 2-48).

Postmodern Zamanların Ekonomik Çözüm Arayışında Mâturîdîlik

Mâturîdî sadece dini ve ideolojik yorum dünyasında aranması gereken bir kişilik olarak karşımızda durmamaktadır. O aynı zamanda bilgi ve gücü temsil eden ekonomik faktör ışığında da değerlendirilebilecek olay, olgu, sebep veya sonuçlara sahip bir kurgu gücüne sahiptir. Bu kurgu gücünde yer alan zihniyet analizlerini dikkate aldığımızda Mâturîdîliğin günümüz Müslüman toplumlarının güç yapısının durumunu deşifre edebilecek içeriğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Şöyle ki bir toplumun sosyal ve kültürel yapısının dini değerlerden ve inanç sistemlerinden etkilendiğini ortaya koyabilmenin yollarından bir tanesi

Avrupa iktisadı için Protestanlık, Anadolu Türkleri için de Eş'arî ve Mâturîdîdîktir. Eş'arî ve Mâturîdîdîliği iktisadi kalkınmanın dinamiklerinde aramak demek finansal ve kültürel yapıya ek olarak dinde de incelemeler yapmak demektir. Çünkü bir toplumun kalkınma programı oluşturulurken o toplumun sahip olduğu maddi faktörleri gibi sosyal ve beşeri yapısı da dikkate alınmalıdır. Bunun nedeni beşeri ve sosyal değerlerle ekonomik kalkınma arasında teorik ve tarihsel bir bağ olduğu gerçeğinde aranmalıdır.

Bu durum dini inanç ile ekonomik davranış arasındaki ilişkinin bilincinde olan Max Weber'in dikkatini çekmiştir. Kısaca, iktisat teorisi çerçevesinde kültür ve din bağlamındaki çalışmalarda dinin, insan davranışlarını etkilemede sahip olduğu gücün, dolaylı olarak insanların ekonomik davranışlarını da etkilediği ve buna bağlı olarak din ve iktisadi kalkınma arasında kuvvetli bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bottomore 1977: Akt. Karagül ve Açıkgöz: 472).

Günümüzde beşeri ve sosyal alana sahip olan şeyler de artık sermaye kavramıyla birlikte ifade edilmiş ve sermaye kavramının anlam hinterlandı daha fazla geliştirilmiştir. Örneğin finansal sermaye denilince maddi unsurlar kast edilirken, beşeri sermaye denilince bilgi, beceri ve beyin gücünün üretimi artırıcı etkisi, sosyal sermaye denilince de insani değerler ve davranış şekilleri ile güven düzeyinin kastedildiği yaygın olarak bilinmektedir. Yani ekonomi denilince belki de akla gelen ilk kavramlardan birisi olan sermaye kavramı modern zamanlarda artık sadece maddi unsurlar ve mali imkânlarla bir tutulmamaktadır. Artık sermayenin ifade ettiği anlamın içine üretime olumlu anlamda katkı sağlayan maddi ve manevi tüm unsurlar katılmaktadır.

Bu dile getirilen sermaye türleri içinde sosyal sermaye, diğer sermaye türlerine göre ülke menfaati için daha verimli bir şekilde kullanılma imkânına sahiptir. Çünkü sosyolojik yapı, kültürel değerler ve bu değerlerin oluşumunda etken olan dini inançlar, sosyal sermayenin birikimine katkı yapmakta, bu da ekonomik kalkınmayı pozitif yönde tetiklemektedir. İnsanlarının birbirlerine "güven" derecesi yüksek olan toplumlarda fedakârlık ve paylaşım gibi sosyal sorumlulukların düzeyi artmakta, toplumun her türlü yaşam maliyeti buna paralel olarak düşmekte ve insanlar daha fazla çalışarak gelecek için yatırım yapmaya daha istekli olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal sermayenin iktisadi büyüme ile olan pozitif ilişkisi çeşitli çalışmalarla ortaya konulmuştur. İktisadi

kalkınma ile kuvvetli ilişkisi olan sosyal sermayenin dini inançlarla olan kuvvetli ilişkisi de yadsınamaz. Bir toplumda sosyal sermaye kaybına dayalı güven düzeyinin azalması o toplumda gönüllülük esasına dayalı sosyal ve dini faaliyetlerin de azalmasına yol açmaktadır (Bourdieu 1998, Akt. Karagül ve Açıkgöz: 472-73).

Sosyal Sermayenin İnşa Temeli; Bilgi ve Kültürel Bir Miras Olarak Örtülü Bilgi

Bilgi

Bilgi üretimine etki eden faktör bilginin etkin kullanımınıdır. Bilgi rekabette üstünlük sağlayan ve önemi gittikçe artan kurumsal ve stratejik bir kaynaktır. Bu nedenle 21. yüzyılın en önemli iki kavramından biri teknoloji ise diğeri de teknolojinin kendisine hayatıyla bağlı olduğu bilgidir. Çünkü bilgi, kurumlar için sermaye kadar önemli bir üretim faktörü, teknoloji için de tamamlayıcıdır. Bu özellik bilgiyi geçmişten günümüze sayısız teori ya da ampirik çalışmanın en önemli konusu yapmıştır.

Günümüzde bilgi görünmez varlıklar ya da değer zinciri gibi yaklaşımların tek temel bileşeni olmaktan çıkmış, özellikle bilgi teknolojilerinde ortak bir payda haline gelmiştir. Bu nedenle çağımız bilgi çağı, toplumumuz bilgi toplumu, insanımız da bilgi çalışanı olarak adlandırılmıştır.

Geçmişten günümüze tüm dinlerin, felsefenin ve pozitif bilimlerin yakından ilgilendiği bir kavram olan bilginin tanımına yönelik farklı yaklaşımlar söz konusudur. (Özdemir 2008: 61). Gürak'a (2005) göre bilgi, bir olgu hakkında bir şeyler bilmenin ötesinde, olgunun bilişsel bir süreçten geçirilerek yargıya dönüşmesini sağlayan öznel bir süreçtir. Barutçugil'e göre ise bilgi, düşünceler, öngörüler, sezgiler, fikirler, alınan dersler, uygulamalar ve yaşanan deneyimlerin bütünüdür (Barutçugil 2002: 340). Bu bütünün yapılma sürecinde veri ve enformasyon kavramlarının önemli bir etkisi söz konusudur. Örneğin veri, çeşitli sembol, harf, rakam veya işaretlerle temsil edilen yorumlanmamış gözlemlere dayanır. Enformasyon ise verilerin karar alma sürecine destek sunacak şekilde anlamlandırılmasıdır. Enformasyon, veriden daha geniş bir içeriğe sahip olan yazılı, sözlü veya görsel bir mesaj niteliğindedir. Örneğin buğday, tek başına hiçbir şey ifade etmeyen bir simge veya sembol olarak görülmektedir. Çünkü yapısı itibarıyla sert, tadı olmayan bir nesnedir ve bu haliyle pek bir anlam ifade etmemektedir. Ama buğday, öğütüldüğünde karşımıza

bir enformasyon, yani un olarak çıkmaktadır. Enformasyon halinde olan un, buğdaya göre daha geniş bir anlam içermektedir. Ancak bu haliyle de insan ihtiyaçlarına tam olarak cevap verir durumda değildir. Bundan sonraki aşama ise, unun makarnaya dönüştürülmesidir. Daha açık bir ifadeyle, unun insan ihtiyaçları ve damak tadı için cazip hale getirilmesidir. Akıl ise, bilginin özümsemesi, sindirilmesi yanında bilginin faydalı kullanılma sürecini göstermektedir. Bu yönüyle akıl, bilginin hangi amaçla kullanılmasının bilinmesi anlamına gelmektedir. Akıl, bilgi sürecine yön veren ve ona kılavuzluk eden bir kaynak niteliğindedir. Onu gerektiği gibi kullanamayan birey, mevcut bilgiden de tam olarak yararlanamayacaktır. Örneğin makarna bilgi ise, bu onu her an her şekilde kullanmak anlamına gelmeyecektir. Önemli olan onu gerektiği kadar kullanabilmek, hatta zorunlu durumlarda ondan fedakârlık yapıp, diyet uygulayabilmektir. Kısaca akıl, bilgiyi doğru kullanabilmenin ön koşuludur (Barutçugil: 340-41).

Örtülü Bilgi

Mâturîdî uzmanları birazdan dile getirilecek olan örtülü bilgi ile ilgili tüm özelliklerin bizzat Mâturîdî bilgi potansiyelinde bulunduğunu kolayca görebilirler. Örtülü bilgi bireysel bilgi potansiyelinin görünmeyen kısmına, yani, deneyime dayanır. Tecrübe, eylem veya davranışla açığa çıkmaktadır. Örtülü bilgi kelime ve sembollere kolayca yansıtılabilen açık bilgilerin de *dayanak noktasıdır*. Ya da şöyle açıklamaya çalışalım; bir şeyin sembolize edilmesi güç ise, *uygulamalı olup deneyimle öğrenilebiliyorsa*, bireye özgü olmasıyla birlikte sonuçları, kalite, *güvenilirlik, süreklilik* ve üretim maliyeti *gibi değişik ölçütler açısından sınırlanabiliyor ve kontrol edilebiliyorsa* o şey örtülü bilgidir (Koskinen 2000: 41-42, Akt. Doğan: 2). Dolayısıyla bu bilgi türü *bir anda kazanılmadığı gibi, anında aktarılıp paylaşılamaz*. Buna göre bir anlatıyı dinleyerek ya da bir kitaptan okuyarak öğrenilen ve diğer bireylere kolayca aktarılabilen bilgiler açık bilgi olarak nitelendirilirken, daha çok yaşanarak ve denenerek öğrenilen ve bir şekilde kelimelere dökülmesinde zorluk çekilen bilgiler örtülü bilgi olarak isimlendirilmektedir. Örtülü bilgi oldukça kişisel ve özgül bağlamı bir yapıya sahiptir. Deneyim sonucu biçimlenen profesyonel bir yetenek, ustalık veya kavrayıştır. Çevresel, kültürel, yöresel ve tarihi olmak üzere farklı şekillerde de karşımıza çıktığı için *rekabetin özü, avantajın temeli, üstünlüğün kaynağıdır* (Bolat 2009: 340).

Küreselleşme sürecini tüm derinliklerine kadar yaşadığımız tarihin bu günleri, düşünce ve eylemlere kolayca çevrilemeyen örtülü bilgiyi çözümleyen ve kullanabilen *toplumların stratejik üstünlük kazandığı* bir dönemdir. Çağdaş toplumların örtülü bilgi çözümlemeleri ve o örtülü bilgiyi somutlaştırmaları onlara rekabet avantajı yaratacak bir güç vermiştir. Bu güç canlı ve enerjik bir kültürün yine *ancak yaşayarak ve yaşatarak ayakta kalabileceğini*, diğer nesillere bu şekilde aktarılabilceğini de gösterir.

Örtülü bilgi deneyime dayalıdır. Çünkü örtülü bilgi “ne”yi değil “nasıl”ı (knowing-how) bilmektir (Doğan: 3). Bu açıdan ulaşılan sonuç belge üzerinde ifade edilen ilke ya da prensip kadar, onu çözümleyecek uzmanın bireysel tecrübesine yansıyan birikiminden de beslenmektedir. Uzman deneyimi kaliteye gidişin adresi, test ve kontrolün şifresidir. Bu sempozyum işte tam olarak böyle bir şeydir. Özetle hem örtülü bilginin algılanabilmesi, hem de sahip olduğumuz nice örtülü bilgi kaynaklarının keşfedilmesi ve uluslararası akademiye yansıtılabilmesi açısından güzel bir örnek, önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır.

Örtülü bilgi usta-çırak ilişkisi yoluyla elde edilir ve yayılır. Bu tür bilgi ve becerilerin paylaşımı, kendisi ve düşünceleri rehber alınacak bir önder ve bu öndere sabır ve sadakatle bağlanacak öğrenciler gerektirir. Tarihi geçmiş çok eskilere dayanan sayısız kültürel zenginliğe model oluşturan bu geleneğin önemi ve etkisi günümüzde hoca-öğrenci ilişkisine dayanan bilimsel bir faaliyet ve kültürel bir zenginlik olmaktan öte, daha çok ekonomik kaygıya sahip yönetim ve işletmecilik anlayışı içerisinde devam etmektedir. Unutulmamalıdır ki sadece iş ve ticaret değil, bilim ve sanat alanındaki birçok kültürel zenginlik te bu gelenekle, yani usta çırak ilişkisiyle bugünlere kadar aktarılabilmektedir.

Örtülü bilgi rakiplerce kolay kolay görülemez. Bu nedenle çözümlenmesi ya da taklit edilebilmesi de güçtür. Ya da şöyle söyleyelim örtülü bilginin sonuçları ve etkisi *görülse de ona sahip olmak ve ona yön vermek pek kolay değildir. Alan araştırmaları bu nedenle önemlidir. Ya da yurt dışında kendi kültürünüzle ilgili yapılan çalışmalar yine bu nedenle çok kıymetlidir.* Örtülü bilgiye sahip olabilmek ve ona yön verebilmek için önce ışık saçabilmek, etrafı aydınlatabilmek ve başkalarına rehber olabilmek gerekmektedir. Bunun için de uzun süreli bir deneyim ve sabır süreci içerisinde pişmek ve olgunlaşmak gerekir. Sahip olmak istenilen örtülü bilgi, kökleri yüzlerce yıl

ötelere giden bir birikim ise bunu özümseyebilmek, hazmedebilmek, kolayca taklit edebilmek hiç te kolay değildir (Grant 1991: 125-128, Akt. Doğan: 4; Bolat: 352). Bu zorluğu aşarak örtülü bilginin birikim stokuna dayalı rekabet avantajı elde etmek ve buna yeni değerler katabilmek bu stokun üst düzey değerlerine sahip olmakla kolaylaşır. Bu kolaylık rakiplere karşı daha büyük bir güç elde ediş anlamına gelmektedir.

Örtülü bilgi oluşurken de gelişirken de merkezinde daima birey ve çevresi vardır. Birey çevresinden almış olduğu girdileri kendi beceri ve düşünce dünyasında yeniden şekillendirir. Bu şekillendirme neticesinde ruh ve düşünce yapısından çevresine bilgi saçar. Örtülü bilginin hayat bulduğu bu derya çevresine sunduğu imkânlar arttıkça daha da zenginleşir, derinleşir. Dolayısıyla bireye ve kurumlara düşen görev, bu deryaya katkılar yapabilmenin yanında bunların dışı vurumuna olanak sağlayacak yapılar oluşturmaktır.

Örtülü Bilgi ile ilgili kavramlar Din ve Kültür

Örtülü bilgiye sahip birisinin bilgi kazanım sürecini bilimsel analiz ve testlerle ölçümleyebilmek ya da kıyaslayabilmek pek mümkün değildir. Ancak bu durum örtülü bilgi türünün objektif test ve kontrollere imkân tanımadığı anlamına gelmemektedir. Birçok insanın hep aynı ustayı tercih etmesindeki en önemli etken budur (Doğan 2004: 90).

Kurumsal bilgi bireysel bilgiye, bireysel bilgi de kurumsal bilgiye dönüşebilmektedir. Bu bir döngü olarak varlığını daima korur. Bu nedenle de örtülü bilginin dışı vurumu mümkündür. Ancak bu bilgi türünü somutlaştıran araçlar belirlenirken çok dikkat edilmelidir. Örtülü bilgi kaynaklarının belirlenmesinde, kültürel, tarihi, fizik ve manevi-dini inanış gibi birçok etken önemlidir. Çünkü bu kavramlar sadece belli bir toplumsal yapıya ya da bir davranış kalıbına ait değildir. Hayatın bütün ilişkilerine kendilerince yansıyan bir davranışlar ya da inanışlar bütünüdür. Bunlar insanı toplumsal bir varlık haline getirmiştir. Bu nedenle söz konusu bu kavramları sürekli olarak insanla birlikte düşünmek gerekmektedir.

Kültür

Kültür, maddi unsurların yanı sıra manevi unsurları da içine alan hem maddi hem de manevi bir bütündür. Bir yaşam biçimidir. Hayatı anlamlandırmanın kodları onda saklıdır. Bu nedenle bir yöredeki medeniyetin ve yaşam kodlarının temelini kültür, kültürün temelini ise, insan düşüncesi oluşturmaktadır.

Kültürün insanidir ve aktarılabilirliği özelliği vardır. Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütününe kültür denir. Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturur, onu diğer toplumlardan farklı kılar. Kültür, toplumun yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Bu tarz, genel olarak iki öğeden oluşur: a) maddi kültür öğeleri: binalar, her türlü araç-gereç, giysiler vb. b) manevi kültür öğeleri: din/inançlar, gelenekler, normlar, düşünce biçimleri vb.

Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Öyle ki, tarihsel süreçte dinsiz bir topluma rastlanmamıştır. İnsanlık tarihinde bu derece önemli bir konuma sahip olan dinin toplumsal hayatta meydana getirdiği etkiler, günümüzde Din sosyolojisinin esas konusunu teşkil etmektedir. Din Sosyolojisi çalışmaları, din ile toplum arasındaki ilişkilerin karşılıklı etkileşim halinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu sunumun ortaya koymaya çalıştığı şey bu etkileşimin sonucunu göstermektir.

Söz konu etkileşimin en yoğun görüldüğü alan kültürdür. Kültürün maddi ve manevi öğeleri arasında sürekli bir etkileşim vardır. Birinde meydana gelen bir değişim diğerini de etkiler. Her toplumun kendine özgü bir kültürü olması nedeniyle kültür görelidir. İnsanlar hem kültürü oluştururlar hem de kültürden etkilenirler. Kültür durağan değildir. Zaman içinde değişir. Maddi öğeler daha hızlı değişir. Ayrıca her toplumda kültürel değişim hızı birbirinden farklıdır.

Birey davranışlarını yönlendirerek toplumsal düzeni sağlar. Topluma kimlik kazandırır. Toplumu diğer toplumlardan farklı kılar. Toplumsal dayanışma ve birlik duygusu, kısaca, "biz bilinci" verir. Toplumsal kişiliğin oluşmasını ve sosyalleşmeyi sağlayan da kültürdür. Bu kültürün işleyişidir. Yani kültür böyle işler. İnsanlar farklı toplumlarda yaşasalar da ya da farklı biyolojik yapıya sahip olsalar da birbirlerine benzerler. Ancak, inanç, düşünce, tutum ve olayları algılayış tarzı farklıdır. Bunun nedeni kültürel yapıdır. Çünkü bireyler, kültürü içinde yaşadıkları toplumun sosyalleştiriciliğiyle kazanırlar. Sosyalleşme: bireyin içine doğduğu kültürel ortamının özelliklerinden, ana-babasından, yakınlarından, arkadaşlarından, okuldan, sokaktan ve iş ortamından öğrenilir. Birey sosyalleşme süreciyle içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olur. Olayları algılayış tarzından

giyim tarzına, düşünüş tarzından davranış biçimine kadar her konu bu süreç ve kültürden etkilenir. Bu genel bir benzeştir.

Kültür, insan gereksinimleri çerçevesinde gelişir. Toplumun kültürel aktarımı nesiller boyu devam ettiği için canlılık, akıcılık ve etkinlik elbette var olacaktır. Bir topluma kalıcılık kazandıran şey fiziki öğeler değil, düşünsel yeteneklerdir. Düşünsel yetenekler zenginleştikçe fiziki kültür şekillenir ve gelişir. Günümüzde fiziki öğelerin kopyalanması oldukça kolaydır. Ancak beceri ve yetenek kişi ya da bölgeye özgüdür. Çünkü maharet, sarf edilen emek ve duygu, üretim unsurlarına sirayet eder. Üstünlük yapılan işe ruhu, becerileri ve işlevselliği katmakla ortaya çıkar. Kültür, insanla ortaya çıkan ve yaşayışla biçimlenen bir şeydir. Farklı toplumlarda farklı özellikler sergilediği için yaşayış biçimini, tarihi, insana ait unsurları, bozulmamışlığı ve her şeyden önemlisi “özel olanı” yansıtır. Manevi kültürün örtülü bilgiyle kesiştiği nokta burasıdır. Ekonomik, sosyal ve politik yapılar kültür ve teknolojik gelişmelere kendi özelliklerince cevaplar verdikleri ve örtülü bilginin de bizzat kendisi kültürde saklı olduğu için yerel örtülü bilgi alanları rakiplere bir çekim merkezi haline gelmektedir. Saklı bir bilgi olduğu için hem ulusal hem de uluslararası önemli bir güçtür (Watson 2002: 924; Gertler 2003: 80; Hughes ve Ailen 2005: 175-176; Cano ve Mysyk 2004: 879-898, Akt. Bolat: 343-344). Taklit edilemezliğin yarattığı üstünlük rekabet kabiliyetini kuvvetlendirirken örtülü kaynakları sürekli incelenmesi gereken şey haline getirmektedir.

Tarihsel zenginliklere sahip ülkeler çeşitli inanışlara sahiplik yapmışlardır. Bunda manevi unsurlar önemli bir yere sahiptir. Çünkü farklı inanışların bir bütün olarak yaşayabilmesi, hem ibadet hem de dini yapılar bakımından insanlarda onu görme, onun içini bilme merakını uyandırır Bunun nedeni değerlerin özündeki örtülü bilgidir. Dini duygulara dayalı inanç uygulamaları da bir çeşit örtülü bir bilgidir. Bu tür örtülü bilgiler bir duygu yoğunluğuna sahiptir. Duygu yoğunluğu örtülü bilgiyi özünde taşır. Bu türden tutumlar deneyim ve birikimlerin iyi bir şekilde açığa çıkartılmasına katkı sağladığı için örtülü unsurların daha da zengin hale gelmesine yol açmaktadır. Mevcut bu durum açık bilginin yanı sıra son derece soyut ancak bir o kadar da stratejik bir kültürün varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu kültürü stratejik yapan unsurlar aynı zamanda da o kültürün özellikleridir (Taggart 2002: 7-17, Akt. Bolat: 344).

Örtülü bilgiyi uluslararası rekabette öne çıkaran kavram küreselleşmedir. Küreselleşme, sosyal ve kültürel düzenlemelerle coğrafi sınırların ortadan kaldırarak bir süreçtir. İnsanlar ya da toplumlar benzer şekilde düşünebilirler. İnsanların ya da toplumların sıradanlıkları, mutluluk ve başarıları, farklı olabilmeleri ve bu farklılığı sunabilmelerinde saklıdır. Söz konusu bu farklılığın çekici özellikleri vardır. Çünkü hangi kimlikte olursa olsun bireye ve topluma özgü bilgi ve beceri birikimleri benzerlikler ve taklitler arttıkça o kimlik daha çok değer kazanmaktadır. Temel sorun örtülü bilginin değerlerini herhangi bir rekabet sürecinde uygulama ya da yansıtmaya güç ve becerisine sahip olmak ya da olmamaktır.

Küreselleşme süreci bir homojenleşme sürecidir. Küreselleşme süreci dünyada tek bir pazar yapısı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu pazar yapısına göre bireye özgü istek ve beklentiler genel anlamda geri plana itilmekte, verimlilik ve etkililik bu pazar yapısına göre belirlenmektedir. Ancak bu pazar anlayışı, yaşamı ve çalışma hayatını monotonlaştırmakta, yoğunlaştırmakta yoğunlaşan iş ve yaşam koşullarıyla birlikte, artık günümüzde zamanı daha verimli kullanmak isteyen ve kendi bireysel özelliklerinin farkına varılmasını bekleyen insan tipi ortaya çıkmaktadır. Bu profildeki müşteri istek ve beklentileri müşteriye özgü isteklerle dillendirilmektedir. Daha heterojen bir pazar yapısının oluşumu anlamına gelen bu eğilim, aynı zamanda zengin ve köklü bir örtülü bilgi potansiyeline duyulan ihtiyacın da göstergesidir.

Küreselleşme süreciyle birlikte hızla artan bir rekabet ortamına doğru gidilmektedir. Günümüz dünyasında rekabet gün geçtikçe acımasızlaşmakta ve kendisini her alanda hissettirmektedir. Öyle ki günümüzde her üretilen şey saatler içerisinde taklit edilebilmektedir. Böylesi bir durumda başarı yenilik ve yaratıcılığa temel oluşturacak unsurları keşfedebilme ve bunları en etkin şekilde kurum hedeflerine yansıtabilme becerisinde yatmaktadır. Böylesi bir durum göz önüne alındığında, örtülü bilginin değişim ve yeniliği yakalama adına büyük bir potansiyel oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Böyle bir süreçte teknoloji ve iletişimdeki gelişmeler çok önemlidir. Son yıllarda yaşanan bilgi teknolojilerindeki değişimler bilgi erişim ve paylaşımını herkes için oldukça kolaylaştırmaktadır. Özellikle bu durum açık bilgi için geçerlidir. Açık bilgi artık kolayca işlenebilmekte, üretilebilmekte, depolanabilmekte ve ağlar içinde kolayca iletilebilmektedir. Yaşanılan süreçteki taklit ve

transfer, örtülü bilgi ve kaynaklarını, rekabet avantajı yaratımında stratejik bir potansiyel konumuna yükseltmektedir. Çünkü rekabette üstünlük patent alımından daha çok takım çalışması, güven, dostluk, bağlılık ve örgüt kültürü gibi sosyal açıdan oldukça karmaşık olan bilgi ve beceri türlerini içinde barındıran örtülü bilgiye dayanmaktadır (Doğan 2004: 87 vd.).

Sonuç

Günümüz koşulları rakip bilgisini edinebilmeyi ve hatta onların sahip oldukları tüm açık bilgi olanaklarını görme, kontrol etme ve denetlemeyi kolaylaştırmıştır. Gelişen iletişim ve bilgi teknolojileri sayesinde

açık bilgi türüne ulaşmak son derece kolaylaşmıştır. Artık günümüz rekabet avantajı yaratımında dikkatler fiziksel unsurlardan öte, onların arkasındaki bilgi ve beceri potansiyeline yoğunlaşmaktadır. Bu bilgi ve beceri potansiyelinin başında ise kontrol ve denetlenmesi zor olan örtülü bilgi gelmektedir. Örtülü bilgi yüzlerce yıllık bir kültürel miras olarak aktarılabilirse çok daha stratejik bir önem arz etmektedir. Bu nedenle sahip olduğumuz Maturidi örtülü bilgi kaynaklarımızın tam anlamıyla farkına varabilmeli ve gerek yerel, gerek kurumsal yapılanma ve gerekse birey olarak bu potansiyelin uluslararası arenada bir rekabet avantajı olarak lehimize dönüştürülebilmesinin imkânları araştırılmalıdır.

Kaynakça

- AKTAN, Gündüz "Kuruluş ideolojimiz ve İslam (2)" Radikal, 12.10.2004, Aktaran, M. Zeki İşcan, (Kış 2008), "İslam Düşüncesinin Entelektüel Temellerinin Yeniden Yorumlanmasında Maturidi'nin Katkısı", *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 12 Sayı: 34.s.2-48
- BARUTÇUGİL İsmet; (2002), Bilgi Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
- BOLAT, Süleyman (2009), "Örtülü Bilgi Kaynaklarının Keşfi ve Somutlaştırılması: Şirince Örneği", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (34), ss.339-359
- Bottomore, 1977: 121-122), Aktaran, Mehmet KARAGÜL – Ömer AÇIKGÖZ, "İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma Ve Din İlişkisi", s. 472, ss.472-486, www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/881348078245.pdf, (14/2/2014).
- BOURDIEU, Pier (1986) "The Forms of Capital," From J. E. Richardson (ed.), Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education, translated by Richard Nice. Greenwood Pres. New York.
- ÇAMAN, Efe (2007), Uluslararası İlişkilerde (Neo) Realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi, Kindermann ve Münih Okulu, *Hukuk ve Politika* (2),(8), USAK, ss.36-52.
- CANO, Lucero Morales ve Avis MYSYK; (2004), "Cultural Tourism, The State and The Day of The Dead, *Annals of Tourism Research*, 31(4), ss. 879-898.
- DOĞAN, Hulusi (2004), "Kültürel bir miras olan örtülü bilginin Soyolojik ve Stratejik Analizi ve Bunun Uluslararası Pazarlara Yansıtılma Stratejileri", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), ss., 84-96.
- el-MÂTURİDÎ (2003), *Kitâbu't-Tevhîd* (tah. B. Topaloğlu, M. Aruçi), İsam Yayınları, Ankara.
- ERKAN, Hüsnü (1998), Bilgi Toplumunu ve Ekonomik Gelişme, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Genel No: 326, Ankara.
- GERTLER, Meric S. (2003), "Tacit Knowledge and The Economic Geography of Context, or The Undefinable Tacitness of Being (there)", *Journal of Economic Geography* 3(1), ss. 75-99.
- GIBBS, J.P. (1990) Control as Sociology's Central Notion. *The Social Science Journal*. Vol. 27, Number 1, pp. 1-27.
- Gottfried-Karl Kindermann, (1991), "Zum Selbstverständnis des neorealistischen Ansatzes – Einleitung zur dritten Auflage", München.
- GRANT, Robert M. (1991), "The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation" *California Management Review* (Spring).
- HUGHES, Howard ve Danielle ALLEN; (2005), "Cultural Tourism In Central And Eastern Europe: The Views of Induced Image Formation Agents, *Tourism Management*, 26(2), ss. 173-183.
- İZMİRLİ, Yeni İlmi Kelâm, C. 1, 1339/1341, İstanbul.
- JOHANNESSEN, Jon-Arild; Bjorn OLSEN ve Johan OLAISEN; (1999), "Aspects of Innovation Theory Based on Knowledge Management", *International Journal of Information Management*, 19 (2), ss. 121-139.
- KOÇOĞLU, Kıyasettin (2005), Maturidi'nin Mutezile'ye Bakışı, (Basılmamış Doktora Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enst., Ankara 2005.
- KOSKINEN, Kaj U. (2000), "Tacit Knowledge as a Promoter of Project Success", *European Journal of Purchasing and Supply Management*, Vol. 6: 4147.
- KUTLU, (2003), "Bilinmeyen Yönleriyle Türk Din Bilgini İmâm Maturidi", *Dini Araştırmalar*, (5): (1):1:15, Ocak-Nisan.
- Mehmet KARAGÜL – Ömer AÇIKGÖZ, "İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma ve Din İlişkisi", s. 472, ss.472-486, www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/881348078245.pdf, (14/2/2014).
- NİLGÜN Çelebi (2001), Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları, s. 45, Anı, Ankara.
- ÖZDEŞ Talip (2003) "Maturidi'nin Tevîl Anlayışında Aklın Yeri", *İmâm Maturidi ve Maturidilik* içinde, Haz., Sönmez Kutlu, s. 246.
- TAGGART, Geoff; (2002), "Spiritual Literacy And Tacit Knowledge", *Journal of Beliefs & Values*, 23(1), ss. 7-17.
- WATSON, John; Steven LYSONSKI, Tamara GILLAN ve Leslie RAYMORE; (2002), "Cultural Values And Important Possessions: A Cultural Analysis, *Journal of Business Research*, 55 (11), ss. 923-931.